

Odilon Redon, *Flambeaux noirs*, 1891,
steendruk, 12 x 17,4 cm

Emile Verhaerens zwarte trilogie is niet zijn meest gelezen werk. Nochtans zijn de snel opeenvolgende bundels – uitgebracht tussen 1887 en 1891 - behoorlijk fascinerend.

In *Les Soirs*, *Les Débâcles* en *Flambeaux noirs* loeren dood, verval en vergankelijkheid voortdurend dreigend om de hoek.

Met zijn zwarte poëzie plaatste Verhaeren zich onherroepelijk op de internationale literaire kaart van het fin de siècle.

DE ZWARTE VERHAERENS

ODE AAN DOOD EN VERDERF Debuteren deed Verhaeren in 1883 met *Les Flamandes*. Die vroege gedichten waren gedrenkt in Vlaamse genreschilderkunst en gezapige poëzie van de Scheldelandschappen. Net als zijn collega's had hij Paul Verlaine grondig gelezen. Vijf jaar na zijn debuut ging de schrijver putten uit de meer intieme krochten van zijn ziel. Daaruit diepte hij neerslachtige, donkere en authentieke verzen op. Die zwarte poëzie was een radicale ommezwaaai. Volgens zijn nicht Marie Gevers was dat te wijten aan neurasthenie. Het zou de angst voor zijn zenuwziekte zijn die Verhaeren tot zijn driedelige ode aan dood en verval dreef.

De ziekte zal er wel voor iets tussen zitten, maar de tentoonstelling *Zwarte Poëzie* in het Verhaerenmuseum plaatst het zwarte drieluik vooral in een internationale literaire context. "Het past perfect bij de toon van auteurs tijdens het fin de siècle. Ook schrijvers als Georges Rodenbach en vooral Joris-Karl Huysmans waagden zich aan dat soort neerslachtige teksten," vertelt conservator Rik Hemmerijckx. Ook de intrigerende illustraties in de zwarte trilogie zijn aan die laatste schatplichtig. In Huysmans' meesterwerk *À rebours* verzamelt zijn hoofdpersonage tekeningen van Odilon Redon. Dit bombardeerde Redon tot huisillustrator van de symbo-

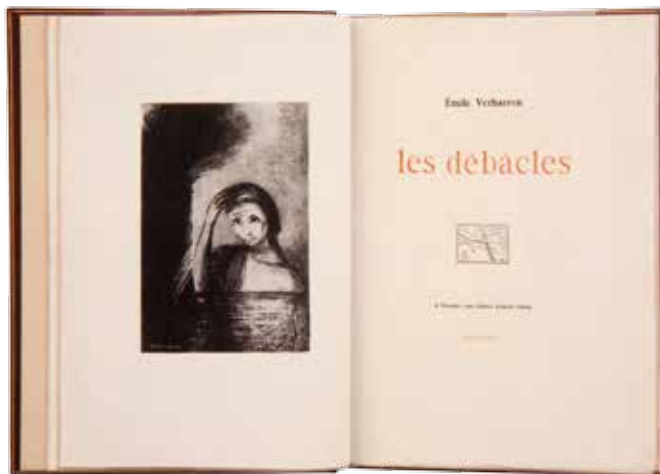
listen. Edmond Picard, Jules Destrée en Iwan Gilkin deden een beroep op zijn werk, en ook Verhaeren vroeg Redon voor elk van de bundels om een illustratie. Op de tentoonstelling is de originele ontwerptekening voor *Flambeaux noirs* te zien. Die etaleert de melancholie van de kunstenaar, met een mysterieus decor van zuilachtige figuren en de zwarte fakkel ervoor. Als Verhaerens poëzie al zwart was, deden de steendrukken daar een schep bovenop.

LUXE-UITGAVE VOOR VERZAMELAARS De op honderd exemplaren gelimiteerde uitgaven werden gedrukt voor bibliofielen. Ongezien voor die tijd was de omslag: op het rode gemarmerde voorplat stond enkel het jaartal en de titel. Geen auteur, wel het logo van uitgever Edmond Deman. “De meeste exemplaren zitten in privécollecties,” verduidelijkt Hemmerijckx. “Dat maakt het zo bijzonder om ze hier niet enkel alle drie te tonen, maar ook varianten waarvan slechts één bestaat.” De meeste komen uit de collectie van Deman. Hij stond op goede voet met toonaangevende kunstenaars als Fernand Khnopff, die het logo van de uitgeverij ontwierp. Khnopff tekende ook een potloodtekening in Demans exemplaar van *Les Soirs*, broederlijk naast Redons *L'Idole*. Ook Théo van Rysselberghe maakt een tekening in een editie die op de tentoonstelling te zien is.

De zwarte bundels introduceerden Verhaeren in de literaire avant-garde van het moment. Huysmans loofde hem vanuit Parijs met een op de tentoonstelling te lezen brief. Even belangrijk in de lichtstad was Stéphane Mallarmé. “Verhaeren stuurde hem waarschijnlijk zijn werk op. De Parijzenaar hield het salon Les Mardis de Mallarmé, en stelde daar de zwarte trilogie voor. Zo bereikte Verhaeren een internationaal publiek,” volgens Hemmerijckx. Ook van Mallarmé exposeert het Verhaerenmuseum correspondentie: twee briefjes waarin hij in 1891 *Flambeaux noirs* prijst. Het grote

publiek volgde pas later, toen de trilogie in 1895 herdrukt werd door de Parijse uitgeverij Mercure De France. Het unieke buitenwerk ruimde plaats voor een sobere gele boekomslag, zonder illustraties en met auteursnaam, maar met grotere verspreiding.

DE DREIGING VAN DE GROOTSTAD Verspreid over de tentoonstelling illustreren fragmenten uit Verhaerens manuscripten zijn schrijfproces. Het handschrift van *Tourment* uit *Les Soirs*, geschreven tussen 1885 en 1887, is een werkdocument vol doorhalingen en verbeteringen, net als het manuscript voor *Dialogue* uit *Les Débâcles*. De trilogie haalt voor het eerst thema's aan die de schrijver erna nooit meer zal lossen. “Eigenlijk is de indeling in trilogieën artificieel. Vaak komen onderwerpen terug,” vertelt Hemmerijckx.

Odilon Redon, *Mes Doigts*, 1888, frontispice van *Les Débâcles*

“In de zwarte trilogie heeft de grootstad een belangrijke rol, wat terugkeert in *Les Villes tentaculaires*.” Grootstad van dienst was Londen. In de geest van Baudelaire ruilde Verhaeren het Scheldelandschap in voor de Britse hoofdstad. Londen werd het canvas voor vertwijfelde teksten vol zelfkwelling. Ook ontloek er zijn sociale gevoeligheid. Verhaeren beschreef er de haven, prostitutie en de revolutie.

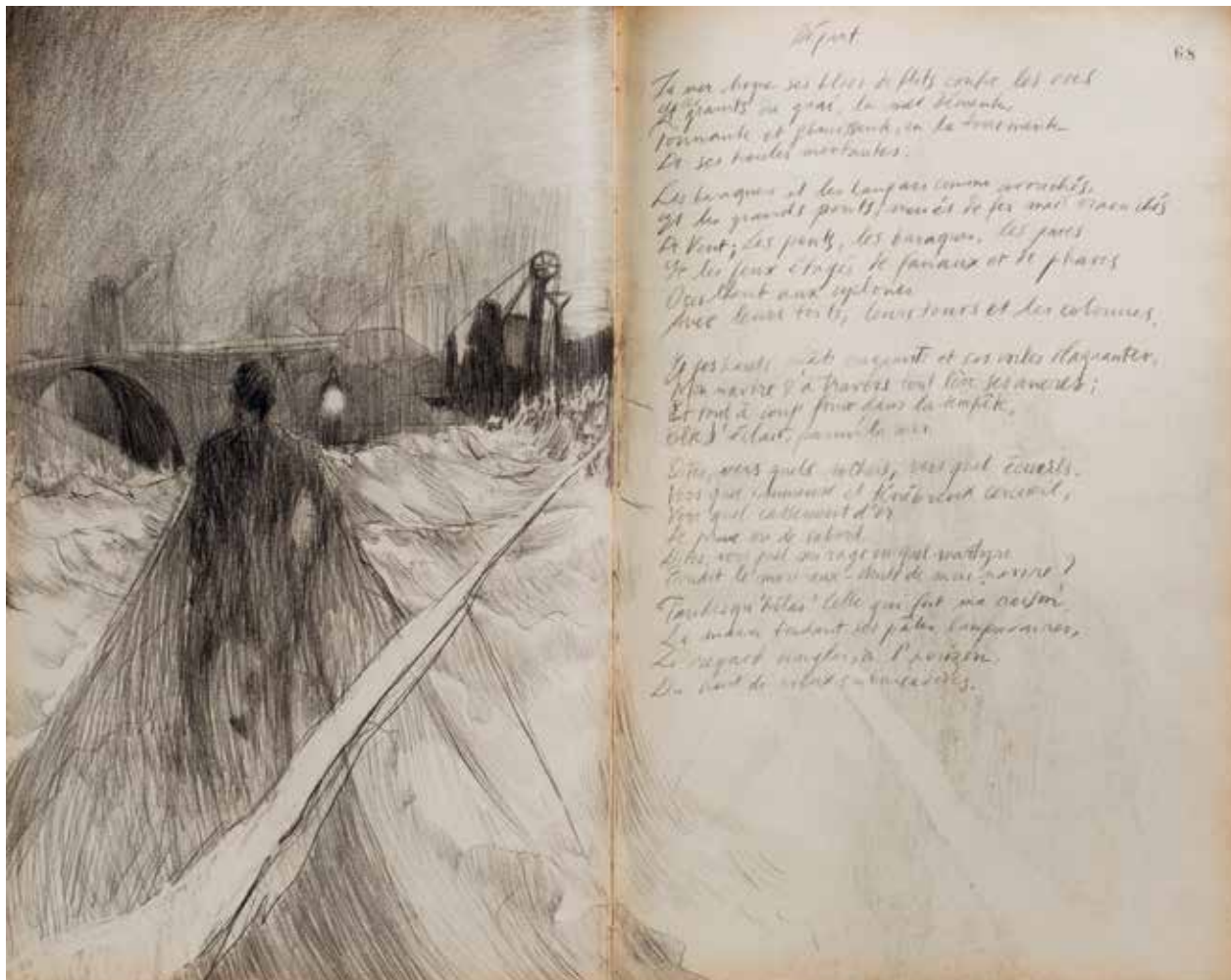
Op reizen over het Kanaal werd Verhaeren vergezeld door zijn vriend Willy Schlobach. Die werd getroffen door de lonkende vergankelijkheid in de teksten. Op de tentoonstelling is een catalogus te zien van een salon van Les XX uit 1891. Daarin staat de reeks *Londres* van Schlobach beschreven, met op Verhaerenteksten gebaseerde tekeningen als *La Morte*, *La Dame en Noir*, *Le Glaive*, *Là-bas* en *Hantises*. Enkel *La Morte* bleef bewaard. De pasteltekening kreeg een ereplaats in de schrijfkamer van de dichter.

Het Verhaerenmuseum vroeg enkele hedendaagse kunstenaars om in Schlobachs voetsporen te treden. Eén daarvan is Vladimir Ivaneanu. Hij ging in een houtsnede op zoek

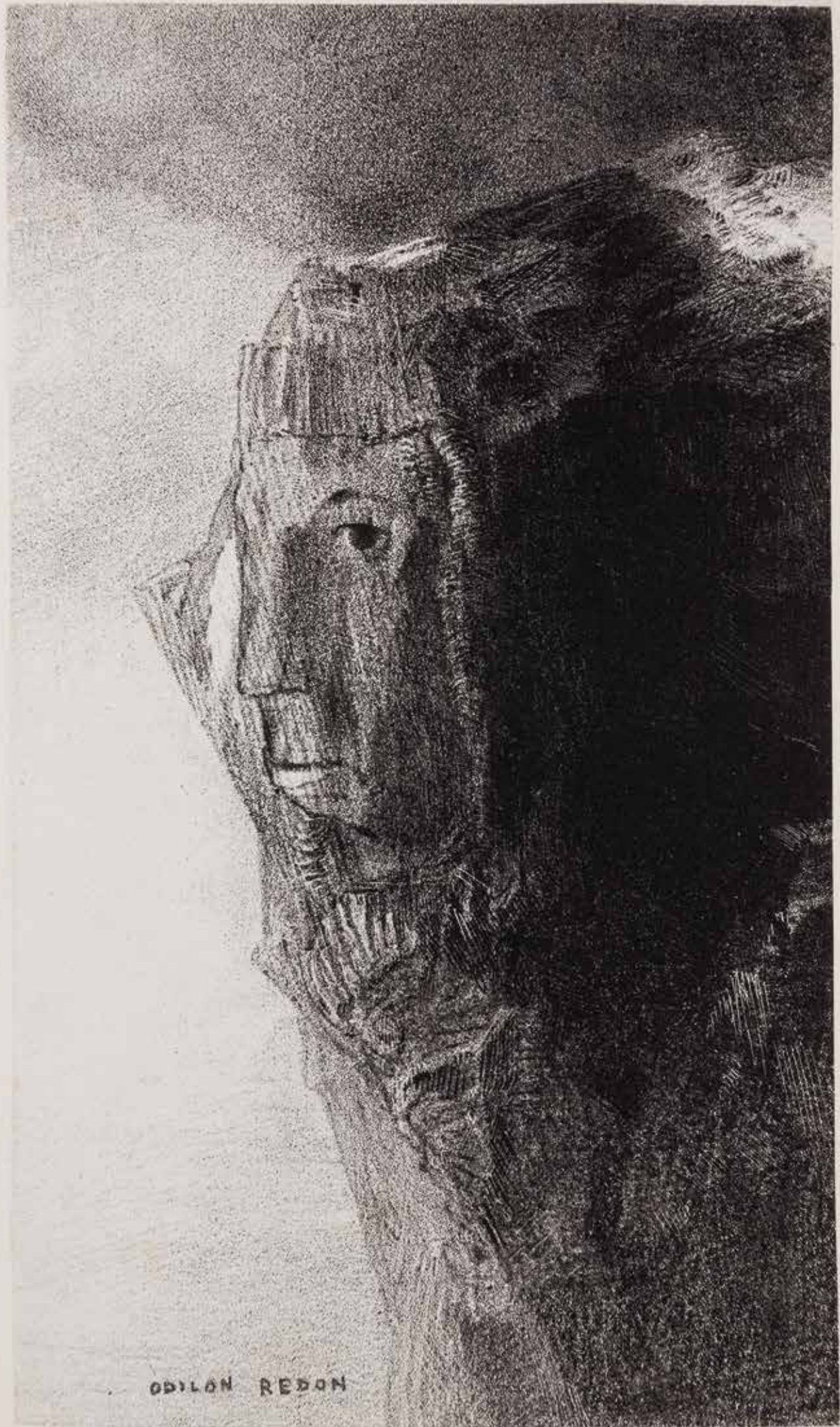
naar de verdwenen tekeningen van *Londres*. In het midden van het werk drijft Ophelia, net als op Schlobachs *La Morte*. Aan haar hoofd zit Schlobach te tekenen, terwijl Verhaeren meekijkt. Aan de voeten van de vrouw knielt Ivaneanu zelf. In zijn handen houdt hij de teruggevonden tekeningen, maar de gegeerde werken vatten spontaan vuur. Ook Martha Verschaffel werkte met *La Morte*. Op de tentoonstelling zijn dus drie verschillende visies op de dood te zien, als droefgeestig artistiek vervolg op het gelijknamige gedicht.

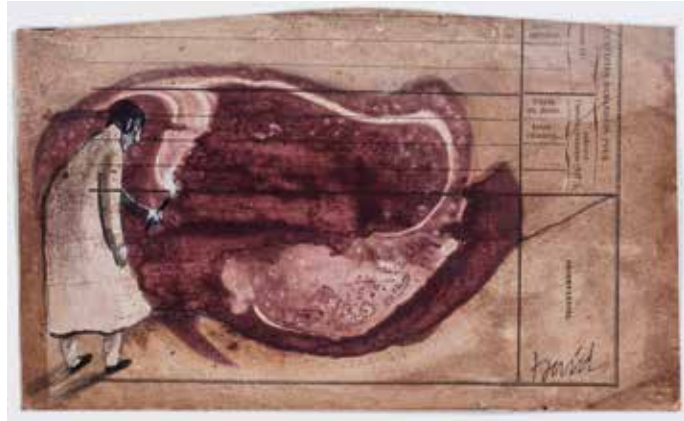
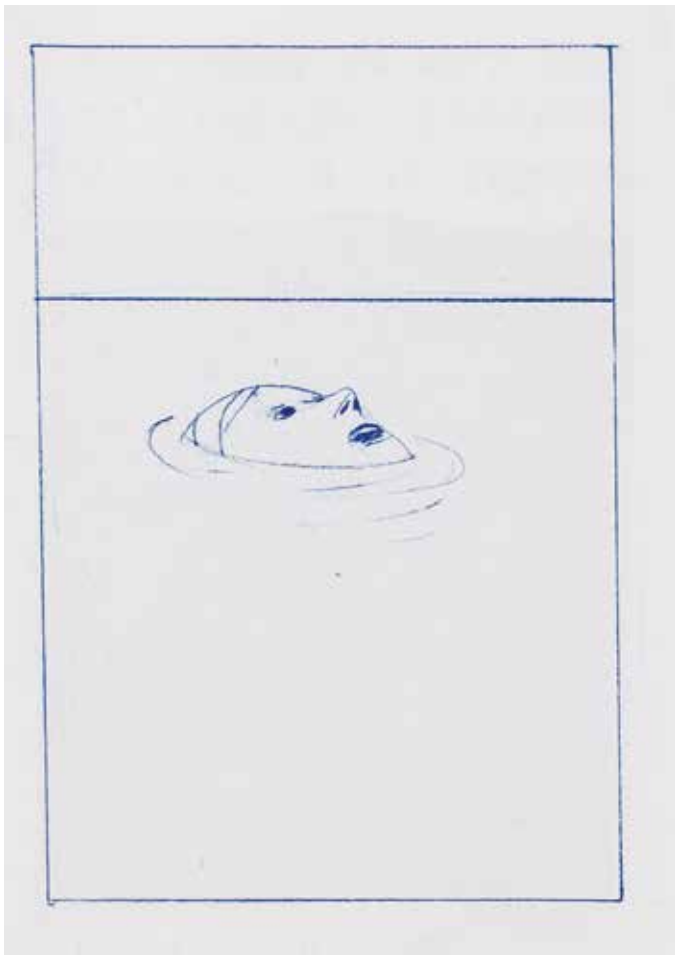
ANTROPOMORFE STENEN David Verstraete liet zich door de boekomslog prikkelen. Onder de indruk van de gemarmerde kaft, creëerde hij met pen, potlood, olieverf en aquarel een gelijkaardig effect. Ook Vigidis De Cauter ging de dialoog tussen oud en nieuw aan. In een geëxposeerd boekje met de handgeschreven poëzie, maakte ze bij elk gedicht een tekening. Daarna scande ze haar tekeningen, drukte die op doek en vormde daarmee een patchwork aan de muur van de museumzaal.

Vigidis De Cauter, *Vertrek*, 2017, potlood op papier, 34 x 43 cm

Odilon Redon, *L'Idole*, 1887, voor Vertaerens bundel *Les Soirs*

David Verstraete, *Tot Duisternis*, 2017, potlood, aquarel en olieverf op papier, 19 x 12,5 cm
 Martha Verschaffel, *La Morte*, 2017, potlood op papier, 13 x 19 cm

ZWARTE POËZIE

Odilon Redon
 Franklin
 Sanne De Wolf
 Vigdis De Cauter
 Martha Verschaffel
 Vladimir Ivaneanu
 David Verstraete
 Ben Kockelkoren

**18.06
26.11
2017**

EMILE VERHAERENMUSEUM
 E. Verhaerenstraat 71 2890 Sint-Amands · www.emileverhaeren.be 052/33 08 05

Wie door de tentoonstelling snuistert, houdt ongetwijfeld halt bij de onverwachte stenencollectie. De link met de poëzie is op het eerste zicht ver te zoeken. Voor *Les Soirs* maakte Redon echter de enigmatische prent *L'Idole*, een rots in de vorm van een mensenhoofd. Dit was voor het museum een uitgelezen kans om een beroep te doen op Ben Kockelkoren. Al jaren verzamelt die antropomorfe stenen in de Franse Cevennes. Naast het werk van Redon en het gelijknamige manuscript, plaatste hij stenen met menselijke trekken: een speelse knipooeg in een behoorlijk zwarte tentoonstelling. De zwarte trilogie werd naar aanleiding van de *Zwarte Poëzie* vertaald door Stefaan van den Bremt en uitgegeven door Uitgeverij P.

–

JONAS BRUYNEEL

INFO Tentoonstelling *Zwarte poëzie* – Nog tot 26 november 2017 – Open: -begin maart tot eind juni: enkel op zaterdag, zondag en feestdagen van 11 tot 18 uur -juli en augustus: alle dagen (uitgezonderd maandag) van 11 tot 18 uur -begin september tot eind november: enkel op zaterdag, zondag en feestdagen van 11 tot 18 uur -tijdens winterperiode enkel na afspraak – Emile Verhaeren Museum – Emile Verhaerenstraat 71, 2890 Sint-Amands, T 052 33 08 05 – www.emileverhaeren.be – **ARCHIEF** Dichter aan tafel, Provinciaal Museum Emile Verhaeren: OKV 2011, nr. 4, blz. 26-31 – Artistiek geroerd, Emile Verhaeren en de kunst van zijn tijd: OKV 2016, nr. 5, blz. 21-25 – www.tento.be